

»MISLI« O BOGU, KOJI POSTADE ČOVJEKOM

*»Isus Krist je predmet svega;
središte, prema kome sve teži;
tko njega pozna, pozna razlog svijju stvari.« (M. 556.)*

U svom je umovanju pisac »Misli«* češće puta kušao dosegnuti doista posljednje razloge stvari. Kušao je potpuno otključati i fizički i metafizički svijet. Htio je shvatiti i Apsolutno-nestvoreno i analogno-stvoreno biće. Krstario je nekom uzdrhtalom smionošću, kako i sam priznaje, beskrajima svemira i uvlačio se u jezgre atoma, da oduzla sve čvorove tajne veličine i čudesne krhkosti stvorenja, i napokon je uskliknuo: *Les principes des choses sont cachés dans un secret impénétrable* — Počela stvari obavijena su neprodirnom tajnom.

Pod pokrovom svega, što je oko sebe vidio, bilo stavljeno u red, bilo nasumce razbacano, zapazio je ipak tragove Stvoriteljeve (il se *découvre à ceux qui le cherchent* — Bog se otkriva onima, koji ga traže). Nu najjezovitiji i najiskreniji krik za Bogom prolomio se u samoj Pascalovoj duši — i zaječao jekom genija-samotnika obijajući kutove unutarnjih ponora, ruševina i nevolje. Glad ga je, rekli bismo, natjerao k Ocu. Nemoć ga je uputila prema strmoj i nepromjenljivoj hridini pouzdane nade.

Tako se Pascal — meditirajući o svojoj ljudskoj ograničenosti i napuklosti, — poklonio razumom — ili srcem, kako on kaže — neuzdrmanoj istini. Što je god u naravi bilo krnje, oskvrnuto i zaraženo nevoljom prvoga grijeha; što se god kasnije uvuklo u tu jadnu, propalu čovjekovu prirodu i gurnulo je u još opasniji, tamniji i sunovratiji bezdan — sve je to progovaralo glasom vapijućega u pustinji, žudeći za obnovom, otkupljenjem i posvetom. Eto, Pascal je našao most, s koga je mogao suvereno motriti dvije strane: propadljivu narav čovjekovu i nepropadljivu silu milosti.

---

* Ova je radnja logički nastavak prvašnjeg prikaza o Pascalovoj teodiceji — iznesenog u posljednjem broju »Živoća«. — Dok smo tamo vidjeli, s kojom se mukom i s kakvim uspjehom probija »raison impuissante — nemoćni razum« do Boga, ovdje ćemo razmotriti, s kolikom se ljubavlju sam Bog priklonio stvorenju.

Kako se u posljednjem odsjeku članka »Misli o čovjeku, koji traži Boga« pri tiskanju uvukla nemila pogriješka, molimo cij. čitatelje, da bi nas ispričali. Ondje valja u podnaslovu riječi »Dok razmišljam o Bogu...« popraviti ovako: Dok razmišljam o Pascalu...

Tu je Pascalov genij ukopčao i povezao svoje naravno mišljenje, a i to je već bilo zadahnuto duhom objave, s mislima samoga Boga, koji je ljudima objavio puninu svoga transcendentnoga života.

S jedne strane slušamo krvavo prizivanje, da Bog dodje. Po drugoj strani — Božja stvaralačka ljubav nadvija u misteriju dobrote i očinstva svoje lice nad našom tragikom. S jedne strane »gouffre infini — beskrajni vir« ili barem »un désir nostalgique — nostalgijska čežnja«, kako Pascalov izričaj ublažuje Blondel.¹ Tamo — na Božjem žalu — čeka nas gozba s Bogom; ondje je Božje Srce raširilo svoju nutrinu — sagradivši za našu bijedu krasne, posebničke stanove, po riječima Mesijinim.

Pascalovo se naravno doumljivanje gubi u valovima objave. Njegove »Misli« izdižu sve više i sve jasnije ne samo potrebu, nego i »djelo« Inkarnacije — toga tajanstvenoga Božjega vezivanja s našom naravi. Krist — središte sve revelacije, kulta i dogme — završni je kamen u zgradi Pascalova razmišljanja. Bez njega »svijet ne bi mogao opstojati (dakako, nikakav svijet, zvalo se on materijalni, neživi ili živi, živi neduhovni ili duhovni) — jer bi trebalo ili da se uništi ili da bude kao pakao« (M. 556). Krist jedini zaključava dugu periodu obećanja, nada i čekanja; dugo vrijeme pripreve i općeg Adventa. On, Isus Krist, otvara novo razdoblje, u kom će on, Božji Sin, postati duši po svrhu-naravnom životu »son unique bien — jedino njeno dobro« (M. 544).

O svemu nam tome govori bez odaha knjiga nad knjigama — pismo objave, dokumenat Božje povijesti — Biblija. Uzornim jedinstvom i povezanošću sili ona čovjeka na vjerovanje. Poučava ga, kao nezalicu i potrebnika, kako da postane »apte à remplir son rôle — prikladan, da ispuni svoje deržanstvo« pomoću milosti i ljubavi, koja struji iz božanskog vrela.²

Kako je Pascala s jedne strane kršćanstvu, Kristu i križu gurnula nevidljiva ali stvarna sila logike, kojom je bio zasnovao izgradnju svojih nazora na se i na svijet izvan sebe (sličnim je putem 270 godina kasnije pošao talijanski »pascalien« po duši, G. Papini), tako je iznutra zapečatio tu osnovu zagonetni događaj 6 godina prije smrti, kad se pred Pascalovim duhom otvorio nov svijet u ognju i svijetlu... Jésus Christ, Jésus Christ... povikao je u nekoj svetoj vrućici. Odonda pa do smrti odzvanjao je taj povik nad svim nemirima, trzavicama i peripetijama njegova života, slijevajući u kratke misaone odsjeke duboko proživljene poglede na svijet, na čovjeka i na Boga, koji postade čovjekom.

¹ M. Blondel, La pensée pour l'action et l'action pour l'union au vrai et au bien, »Filosoficky Sbornik«, I, 1., 1940., p. 9.

² H. F. Stewart, La sainteté de Pascal, preveo G. Roth, Paris, 1919., str. 108.

Prvi pogled Pascalove kristologije pretražuje povijest. Napose povijest židovskoga naroda. Ta jedino ispravna povijest izabranoga Božjega puka, ostala bi jalova i beznačajna, nalik na nedovršenu gradnju ili neuzorano polje, da je nije uredio sam Bog u blagonaklonoj svojoj objavi. Da ta povijest nije navijestila spasenja i da nije pripravljala na nj, izgubila bi svako značenje za naše kršćanske oči.

Danas — naprotiv — ona je siguran dokaz, da smo mi u ispravnoj vjeri. Ona nam jamči, da je Isus Krist Božji Sin, i njegovo djelo, a to smo svi mi u njegovoj Crkvi, da je Božje djelo.

Ta je misao Pascala posve obuzela. »L'espérance du Messie — nada u Otkupitelja« kojom je Stari Zavjet protkan s vrha do dna; čudo, koje je nad oceanom poganstva podržavalo taj narod »particulier, séparé de tous les autres peuples de la terre, le plus ancien de tous et dont les histoires précèdent de plusieurs siècles les plus anciennes que nous ayons — napose odijeljen od svih ostalih naroda, najstariji od svih, čija povijest pretječe za više vijekova sve ostale, što ih znamo« (M. 619). —; zakon — »cette loi admirable — taj divni zakon« vječnog Sinaja, strog i neumoljiv, čuvar bogoštovlja i čudoredja; i napokon »knjiga, koja sadržaje taj zakon, prva od svijuu, najstarija knjiga na svijetu« — sve je to u bujici vizije navalilo na Pascalov duh i sa dna duše pokralo najsilnija divljenja.

KROZ TRANSPARENT PROROČANSTVA

Najznačajnije su stranice starozavjetne Biblije — proročanstva.

»Prorokovati — znači govoriti o Bogu, i to ne zbog vanjskih dokaza, već iz nutarnjeg neposrednog osjećaja« (M. 732).³ Prorok je ne samo opomena i propovijed; poticaj i pridizanje; to je »glas, koji govori ili ruka, koja piše. Glas je, koji moli, molitva, što se grozi, grožnja, koja se prelijeva u božansku nadu«. ⁴ Pascala ne dira toliko lična proročka molitva. Niti ga smućuje oštra intonacija gnjeva. On iz proročkih izjava skuplja blistava vidjenja, obrubljena novom zorom; i kroz njihov sjaj motri sliku obećanog Mesije.

Ima li pravo na to? Da li je to razborit postupak? Nije li sve to fantom povijesti, besmisao i svirepa varka?

To valja ispitati.

Ma da se našao, kaže Pascal, jedan jedini čovjek u Izraelu; i da je taj kojom srećom skalupio knjigu proroštava o Isusu Kri-

³ U tom smislu, kaže P. de Grandmaison (Jésus Christ, 12 ed., II., p. 93.) govori i Sv. Pavao o proročkom značaju svojih riječi. Sveti Toma opet klasičnom jednostavnošću postavlja ovu definiciju proročanstva: Proročanstvo prije svega i u prvom redu jest u spoznaji, jer proroci spoznaju ono, što je daleko i uklonjeno od ljudske spoznaje. (S. th. 2a 2ae, q. CLXXI, a. 1., c.)

⁴ G. Papini, Povijest Kristova, str. 56.

stu; da je točno pohvatao sve vremenske niti, kojima je u povijest utkana Spasiteljeva osoba; da je oslikao način, kojim će se razviti njegov život; i da je konačno došao Isus Krist i dokraja ispunio sva ta navještenja, bila bi u tome »une force infinie — nekakva beskrajna snaga«.

»Nu, ovdje susrećemo nešto mnogo više. Evo, tu je niz ljudi, koji kroz četiri tisuće godina dolaze stalno i bez inačica jedan iza drugoga, da proroku isti događaj. Gle, čitav ga jedan narod naviješta; narod, koji postoji ima tome četiri hiljade godina« (M. 710). Poduprimo tu istinu čudesnim povijesničkim zbivanjima, koja bi u naravnom redu stvari morala srušiti nezatni hebrejski narod i uništiti sve njegove ustanove. Njegova i naša vjera, koja je bila »mille fois à la veille d'une destruction universelle — hiljadu puta na pragu općeg rasula« (M. 613), svaki put je izronila nad zapjenjene bijesne navale jača i pročišćena. Narodi su u sveopćim katastrofama i revolucijama, zgrabljeni i svojim nutarnjim i brojnim vanjskim krizama, pozicali za bogzna kolikim sredstvima, da se održe. Badava. Bačeni u ludi ciklon prevrata, odoše u fosilne spomenike ljudskog razvoja. Vjera? Ne. Vjera proroka — u koju su ti ozbiljni i pomalo strašni ljudi snosili svoja povjerenja, osta trajnom i nepomičnom čuvaricom Božjeg obećanja: »Cela est divin — božanska je to stvar« (M. 614) zaključuje Pascal.

Osim toga intonacija proročkih izjava, koja u čitavom subjektivnom načinu prikazivanja očituje najsavršeniju objektivnu tendenciju, osporava svaku primjesu fantazije u zlom smislu.

Ako je proročka vizija, ogrnuta u riječ, vjerodostojna, prihvatimo je sa svetim strahopočitanjem. Oljuštimo s nje akcidentalne primjese, razgalimo je, da sine u djevičanskom svijetlu božanskog navještenja.

Proroštva o Kristu, budimo iskreni, kaže Pascal, nisu odveć jasna. Obzirom na vrijeme, kad će se javiti Mesija, ona su sigurna. »...Vrijeme je jasno prorečeno, a način (kako će se sve to zbiti) u slikama« (M. 758). Shvatiti, dakle, proročke izjave ne znači ništa drugo, nego sretno provaliti u tu tvrdjavu božanske simbolike i na svijetlo izvući kao silan plijen osvojenu istinu.

Ako se upitamo, i to je pitanje opravdano, zašto je prvi Gospodinov dolazak prorečen savršeno točno gledom na čas, kad će se zbiti — odgovor počiva u suptilnoj naravi toga dolaska. Prvi će se Božić proslaviti u tajnosti. Zastrt će ga gotovo neshvatljiva zatvorenost. Drugi Kristov pohod svijetu, kaže Pascal, bit će svima očit, ispisan preko uzburkana neba vatrenom slavom; stoga je prorečen obzirom na vrijeme veoma neodređeno. (M. 757).

Que disent les prophètes de Jésus-Christ? — Što kažu proroci o Isusu Kristu? Mnogo toga. Oni podržavaju stalnu nadu u nj kao u Spasitelja — »un Rédempteur qui sauverait son peuple« (M. 617). Obećali su ga sitnima i gaženima kao njihova Boga — i to ne Boga u sunčanoj aureoli — nego Boga »uistinu sakrivena; koji će biti nepoznat i za koga neće misliti, da je to On...« (M. 751).

U ime satrvena ljudstva progovorit će »Veliki Posrednik« pred Bogom. »Prorečeno je, da će se u Mesijino vrijeme uspostaviti Novi Zavjet, koji će baciti u zaborav bijeg iz Egipta, Jerem XXIII. 5; Iz XLIII, 16; taj će Zavjet postaviti svoj zakon — ali ne u izvanjski kult, nego u srca; i strah, koji je tek izvana obavijao čovjeka, smjestit će usred srca. Tko ne vidi u svemu tome kršćanskog zakona?« (M. 729). Ustanovitelj Novoga Zavjeta procvast će kao najljepši cvijet s Davidova izdanka. Rodit će se iz one krvi, u koju je Bog stoljećima slijevao obećanje za obećanjem — na koju se je, rekli bismo, zaklinjao zemlji pred nebom i pred čitavom poviješću, da će spasiti čovjeka. Doći će — da, to je sigurno. — Doći će najavljeni kralj — i to kralj uistinu, kad izabrani narod izgubi posljednje svoje vladarske pokoljenje. Bjesomučni povik razjarena Sinedrija, prorok sve to gleda u najživljim slikama, taj povik Sinedrija i urlanje puka pred rimskim tribunalom: Nemamo kralja osim Cezara, za Pascala je doslovno izvršenje proročke riječi o gubitku Judina žezla — riječi, koja je kroz teška i sramotna stoljeća nosila u sebi svijest Izraela o samosvojnoj opstojnosti, a isplakala se proročanskim suzama nad propašću vlastite dinastije. (M. 719—721).

Sve će se to odigrati u vrijeme, što ga je minuciozno odredio Bog po Danijelu. Odredjeni broj godišnjih sedmica, četvrto kraljevstvo, Kristov dolazak i umorstvo, ustanak rimskog cara, tragični svršetak svetoga grada i odbačenog puka — sve je to Danijel prerekao.

U 727-om odlomku »Misli« Pascal je jednim pogledom obuhvatio sva važnija proroštva o Kristu. Malahija govori o Isusovu preteći; Izaija o dječaku, poklonu s neba; Miheja o rodnom gradu Betlehemu i kraljevskoj krvi Isusovoj. Krist će zaslijepiti mudrace (to Pascal i inače spominje), navijestit će Evanđelje siromašnima, otvoriti oči slijepima, ozdraviti bolesne, izvest će na sunce one, koji pate u tmíni (Iz. VI, VIII, XXIX, LXI.) Njegova nauka otvorit će nov, svijetao, svjež, još neugažen i savršen put k svetosti, k Bogu. Ali će svojom zagonetnom pojavom postati kamen smutnje, o koji će se spoticati brojni prolaznici u povijesti, i koga će mnogi izbaciti iz temelja svojih životnih načela. Da! On će biti — on mora biti — odbačen, zapostavljen, izdan (Ps. CVIII, 8), prodan (Zah.), popljuvan, čuškan i izrugivan, mučen svim smišljenim mučenjima, napojen žučljivom kvasinom (Ps. LXVIII) proboden (Zah. XII); provrtat će mu nesmiljeno ruke i noge, ubit će ga, oh, i za njegovo iznošeno odijelo bacit će kocku.

Ali, Psalmista i Ozeja to vide, neće ga ugušiti zadah grobnice niti će mu tama zastrti oko. Uskrsnut će (Ps. XV) i to treći dan (Oz. VI, 3). Ostavit će potom otkupljenu zemlju i otići na nebo, da sjedne s desne Ocu (Ps. II). Odatle će neranjivom snagom zavladati svim svojim neprijateljima — kraljevi će ga štovati najiskrenijim poklonom (M. 727).

U čitavom nutarnjem i mističnom redu zbit će se strahovite

promjene. Zemlja će se oviti atmosferom svrhunaravnoga. — Čovjek će se iskopčati iz niza grješnika i slobodnije će upirati oči u objavljeno Božje Lice.

Stari će se hram uništiti. Zastor će se razdrijeti. Obustavit će se žrtve Staroga Zavjeta, a povijest će se čovječanstva obnavljati novom — nekrvnom žrtvom. Nestat će reda žreca Arona, a Mesija će uvesti svećeništvo po redu Melkizedekovu... To će Kristovo žrtvovanje biti vječno (M. 610).

Misao o Bogu Otkupitelju širit će se u sve širim i širim kolobarima čitavim svijetom, prodirat će u sve narode na zemlji, dotaknuti se na mistični način svake duše (Iz. LII, 15). S početka će se Crkva stisnuti kao u jezgri, da se s vremenom razraste i razgrana u krošnjato stablo. Kao sitni Danijelov kamen odvaljen s brda — srušit će kip lažnoga boga djavla i svijeta (M. 734).

Kristovo će kraljevstvo pregaziti uske medje Palestine, ostavivši zaslijepljene sinove Abrahamove; ali Izrael neće biti zbog toga kažnjen potpunim uništenjem, nego će — razjuren u sva četiri vjetra — čekati drugi dolazak Isusa Odbačenoga (M. 736).

U svim proročanskim izjavama Pascal nalazi siguran oslonac vjere u Krista. Pogleda li u njihovu različitu strukturu — u kojoj bistro vidi, kako sve smjeraju na istu osobu i isto vrijeme, ne može se oti stvarnom nutarnjem čudjenju. Kroz prozirnost svetih riječi sja Krist — Osloboditelj. Sve te riječi svjedoče za njega. Snažno, uvjerljivo. »Najveći dokaz za Isusa Krista jesu proročanstva« — tvrdi doslovno Pascal (M. 706).

Ne samo povijest židovskoga naroda, nego opća svjetska povijest upoprijeko postaje u svijetlu proroštava, u svijetlu Božjega pohoda, provodičem, i to valjanim provodičem providencijalne misli. Sve u njoj biva razumljivije. Sve se preobražava po svom odnosu prema Božanskom svijetu. Ratovi već nisu tako grozni niti su kuge besmislene; tirani na vlastitim ledjima snose odgovornost za nedjela, kojima utiru puteve milosti. Svaki nutarnji i vanjski potres, promjene i nagibi, katarze i katastrofe, sve nam se rješava, upotrijebimo li za rješenje ključ Božje volje, Božanskih nacrti.

»Kako je krasno gledati očima vjere, gdje Darije i Kir, Aleksandar, Rimljani, Pompej i Herod rade, i ne znajući, za slavu Evangjelja« (M. 701). Na ove Pascalove riječi, koje su prema Brunschvicgu komentar Balzacove izjave »Dieu est le poète et les hommes ne sont que les acteurs — Bog je pjesnik, a ljudi tek glumci« — Bossuet je, kaže Sainte-Beuve, nadovezao par dubokih istina. »Pascal, tumačeći Proroštva i skidajući pečate sa Staroga Zavjeta, otkrivajući ulogu Apostola među poganima i opisujući čudesnu ekonomiju Božjih osnova, nedvojbeno nadmašuje Bossueta, onoga Bossueta, koji je izradio Opću Povijest. Pascal prvi otvara perspektive, kojima će drugi poći i ispuniti ih... Bossuet je čitao Pensées - Misli. Sreo je ovaj ulomak: »Kako je krasno gledati očima vjere...« i t. d. Bijaše to čitav program, što ga je njegov

impetuozni genij jednim trenom obuhvatio, ko što bi orlovsko oko velikoga Condéa u času preletjelo bojno polje.⁵ »Le Vieux Testament est un chiffre — Stari je Zavjet zagonetka« — kliče Pascal kao poražen. To bi i ostao, da ga nije protumačio sam Bog — utjelovivši se. A nije se utjelovio drugačije, već onako, kako je to Stari Zavjet javio. Sveti Tarzanin Pavao — rekao je točno, kada se, gdje i na koji način ispunilo koje proroštvo (M. 670). Prema njima sve potonje kršanstvo s najdubljim počitanjem otvara stranice starozavjetnog navještenja — i još s neograničenijom ljubavlju skuplja s listova novozavjetne objave crtu po crtu, zarez iza zareza, na liku Isusa Otkupitelja. Pascalova je želja dovesti sve duše k njemu i zaustaviti se pre njim. Prije svega to je Pascal sam lično uradio. Svojim je primjerom povukao Kristu brojne plemenite duše. Da vidimo.⁶

RIJEČ O VIEČNOJ RIJEČI

»Pascalova se kristologija svodi na dva velika principa: Isus Krist — središte svega... Isus Krist — život duša.«⁷ Recimo, da je tako. Pa i onda — možemo li potisnuti iz te kristologije ono sugestivno, lično i proživljeno uvjerenje, koje je natopilo svaku

---

⁵ Cit. Brunsvicg, *Pensées et opuscules*, p. 648, note 3ème. Nema sumnje, da su i drugi brojni pisci kroz hirovita vremenska dizanja i propadanja nazrijevali stalnost i Vječnost. Kao Rimbaud, kad je pjevao:

Ellè est retrouvée,
Quoi? L'Éternité!

— — — — —
Otkrismo je.
Što? Vječnost.

⁶ Ovdje se ne dotakosmo onih misli, kojima Pascal riše Spasitelja »en figures« — u tipovima Staroga Zavjeta. On sam kaže, da »ima jasnih i očitih tipova, ali ima i drugih, koji su, čini se, mrvu nategnuti za kosu...« (M. 650). Koji su tipovi »sigurni i očiti«? Ima ih više. Noa, Abel, Abraham, Melkizedek, Mojsije, Jozua, Kralj David, nu osobito Josip Egipatski. Motreći njegov život, Pascal je jedrom sintezom pohvatao svu simboliku razasutu Božjom Providnošću kroz te bolne, tragične i slavne dane. Život pojedinih »tipova« Spasiteljevih tek je odsjev buduće krvave slave i drhtaj trajne nade u Boga Izraelova (M. 768). Dobro je usput pripomenuti, što je ispravno uočio Stewart (op. cit. p. 176), da vrijednost proročkog biserja može procijeniti »coeur pur... la raison et la volonté éclairées par la Grâce, sans laquelle l'homme, comme dit Pascal, est comme semblable aux bêtes brutes« (M. 434) — To je temelj sve Pascalove apologetike. Stjerati u red strasti, skućiti životinjske zahtjeve — nužni je uvjet, da dušom biseri i suzi milost.

Boutroux (Pascal, str. 204.) pokazuje голу Pascalovu misao o nutarnjoj spremnosti na milost. Čovjek žudi »implicite« za milošću. Milost ga mami na dioništvo božanskog života. Milost je, kaže, slika slave, ko što je narav slika milosti. A s naše je strane *conditio sine qua non* za Božje djelovanje ono naše djelovanje, što ga zovemo askezom — mrtvenjem!

Askeza nam otkriva mnoge tajne Svetoga Pisma.

⁷ H. Bremond, *En prière avec Pascal*, Paris, 1923., str. 35. bilj. 1.

Pascalovu »Misao« o Isusu, svaki taj zavodljivi redak?⁸ Na putu, kojim se odvija Pascalova nauka (ili bolje — ljubav) gledom na ličnost Isusovu, osjeća se neprestano dah punog predanja. Duša se zaboravlja, potiskuje se ohola svijest o sebi i o svijetu, a iz srca provire na usta priznanje: On treba da raste, a ja da se umanjujem. Toplina — nije li to oganj groznice na križu? — toplina se sipa u te riječi i čitaoca malo pomalo tali na dogled Kristovu oku.

Pascalov je Isus Pascalov lični prijatelj. On je to i onda, kad Pascal ne razmišlja svijesno o tom. On je to i onda, kad Pascal ne piše izričito o tom. To je, čini se, najznačajnija linija »Misli« o Isusu, najveće njihovo opravdanje, »najdirljivije svjedočanstvo iskazano Kristu«, kako reče O. de Grandmaison.

Ono jest istina, da se ta osnovna crta kasnije razdvaja: jedan se pravac proteže kroz povijest svijeta, kroz čudnovate i čudotvorne utjecaje, što ih je izvršio Krist kao središte povijesti. Drugi je nalik na Arijadninu nit, koja nas vodi po labirintu pojedinih duša, gdje se milost nastanila i obnovila zidove sitnih Jeruzalema. Taj putokaz na raskršćima duševnih puteva (i bespuća) obojen je i označen ličnim znakovima. Konačno — iza svake riječi dršće val, podignut na površini iskrene ljubavi, val štovanja i vjere. To Pascalova duša, kao zaljubljena vjerenica, podrhtava pred svojim ljubljenim od zagonetne sreće.

KRISTOVA IZKAZNICA

Ne pristupa Pascal Kristu naslijepo. Sve, što je rečeno u proročanstvima, dokaz je ozbiljna traženja i muževnog naprezanja. Krist mora dokazati, da je doista ono, za što se proglašava. Inače je najpodlija varalica u povijesti.

Ali »ja volim poći, kliče Pascal, za Isusom Kristom, nego bilo za kim drugim, jer u njega su čudesa, proroštva, nauka, trajnost i t. d.« (M. 822). Čitav je Isusov život za Pascalove oči znak sasvim očit i nepobitno, duboko, uvjerljivo svjedočanstvo, da je Krist uistinu »Ljubljeni Sin«.

»Isus je Krist ovjerovio iskaz, da je Mesija — Spasitelj; rijetko tako, da bi nauku kušao ovjeroviti Svetim Pismom — a uvijek svojim čudesima« (M. 808). Kao da je, zar ne, iz Isusove osobe probio vulkan svijetla — a to je svijetlo nutarnje i vanjsko, za srce i za oči. »... Intérieur... extérieur... la grâce, les miracles — milost i čudo — tous deux surnaturels — sve to u zoni svrhunaravnoga« (M. 805).

---

⁸ Tu je ideju ličnog Pascalova Kristocentrizma s posebnom unkcijom naglasio O. L. de Grandmaison (Jésus Christ, II, str. 656.) napisavši krasno priznanje: »Istina je i ostaje uvijek istinom, da Pascal, kao filozof i religiozan čovjek, ko što je bio, duguje svoj neizmjerni uspon ličnoj vjeri u Isusa. Stranice, što ih je pisac »Misli« posvetio svome Učitelju, baš su tako najdirljivije svjedočanstvo iskazano Kristu, kao što su najviši vrhunac francuske književnosti«.

Nama se danas otvara širok pogled na Isusa. Točno možemo ogledati, kako su se kroz trideset godina njegova života odigrale četiri hiljade godina proroka. Ali Židovi, Kristovi savremenici, nisu imali tolikog obzorja. Zašto? Jer proročke riječi, kaže Pascal, nisu za Isusa svjedočile (tako jasno, dodajmo), dok je on živio. »I tako nitko ne bi bio odgovoran, ako ne bi u nj vjerovao prije njegove smrti, kad ne bi dostajala sama čudesa — bez nauke« (M. 829).

»Isus Krist je činio čudesa...« Činjenica odveć jaka, da je poništimo; odviše božanska i očita, da joj ne vjerujemo. Sam se Krist poziva na nju — svoju nauku temelji na njoj, kao na pečatu Božjeg odobrenja, i njome stvarno pokreće svijet. Pa, kad je uputio svijet na svoja čudesa, uputio ga je, kaže Pascal, »kao k najsigurnijemu« dokazu svoje misije. »Je ne serait pas chrétien sans les miracles, dit Saint Augustin — da nema čudesa, ne bih ni ja bio kršćanin, kaže Sv. Augustin. Ali, kad netko sumnja u čudesa, i time odbija priznanje Kristu Bogu, mrzak nam je i nepotpun čovjek. Radi se, dakako, o pravim čudesima. Pascal stalno na tom jaši. Que je hais ceux qui font les douteurs des miracles! (M. 813).

Ubi est Deus tuus? (Ps. 41, 4) pitaju nas protivnici. Les miracles le montrent et sont un éclair — čudesa ga pokazuju i pomažu nam kao svijetlo jakog svjetlomete, odgovara Pascal.

Čudesa ga pokazuju. Ali ga ne otkrivaju potpunoma. Da ga potpunije shvatimo, valja doći bliže k njemu. Bliže. Sasvim blizu. Sada, kad nam je dvostruko čudo, i proroštva o njemu i njegovo čudesno djelo, kao dvostruki kristal pokazalo, da se iz Evanđeoskoga spektra razabiru jasno dvije naravi: božanska i čovječanska u jednoj osobi Božjega Sina. — Pristupimo k njemu. Bog je i Učitelj je. Magister adest et vocat te. Eamus!

»KONTEMPLACIJA U KRILU RIJEČI...«

(CH. DU BOS)

Pred njim nećemo stajati. Kleknut ćemo. I nećemo ga pitati. Molit ćemo ga. Nećemo ga prosudjivati kritičkim pogledom, koji reže dušu i seciranjem želi dohvatiti sve njene tajne u nenadanom otkrivenju. Ne! Naš Bog nije izmjeren. Ljudski ga um ne može okovati formulama. Zašto? Jer kršćanski Bog nije jednostavno tkuć geometrijskih istina i savršena reda medju elementima. »Kršćanski je Bog — Bog ljubavi i utjehe, Bog, koji ispunja duše i srca svojih; koji im daje, da iznutra osjete svoju bijedu i njegovo beskrajno milosrdje; koji se sljubljuje s dnom njihove duše; koji te duše puni poniznošću, veseljem, pouzdanjem, ljubavlju...« (M. 556).

Duboka istina. Strogo zasnovana na Evanđeoskom temelju. A ipak lična i privatna, prošivena bogatim nitima mističkoga tkanja, da se čovjek nužno kraj nje zaustavi i traži joj konačne razloge. Nije ih teško naći. Oni niču iz ljubavi Otkupitelja i predanosti otkupljenoga.

Isus Krist »otvara duh, da razumije Pisma...« (M. 679). Veliko je to poslanje Spasiteljevo. Malo će ljudi razumjeti, kolika je to milost pogledati u novom, Božjem svijetlu, novi, Božji svijet. Paradoksalni ton objave javlja se i tu veoma glasno i iskreno. »Isus Krist je došao, da zasljepi one, koji su jasno vidjeli, i da poda život slijepima; došao je, da izliječi bolesne, a smrti da prepusti zdrave; da pozove na pokoru i opravda grješnike, a pravednike da prepusti njihovim grijesima; da napuni gladne dobrima, a bogataše da otpusti prazne« (M. 771), kako je to i Bezgrješna Djeвица bila kazala.

Neka nam duh u poniznosti primi tu svjetlost otkrivenja. Pascal to neprestano ističe. Čini se, da još uvijek živi u vatri, koja mu je provalila u dušu one kasne jesenske noći, kad je kroz tople suze zalomio ne rukama, nego svim silama svoга genija, i osjetio »jasnoću, jasnoću, veselje, mir.« Dignut u duhu nad kontingentnu potištenost, plače pred objavom Kristova Lica od neiscrpive radosti. »Radost, veselje, radost, plač od radosti.« Kao u ognjenom slikopisu plamsaju osjećaji, zaliveni suzama, upravljani prema Otkupitelju. »To je život vječni, da upoznaju tebe, jedino pravog Boga, i onoga, koga si ti poslao, Isusa Krista.⁹ Isusa Krista! Isusa Krista! Ja sam se od njega odijelio. Bježao sam od njega, odrekao se njega, razapeo ga. Da nikad ne budem odijeljen od njega.« Od toga časa čudesne kontemplacije Pascal ostaje »do konca jedan od onih ljudi, koji su vidjeli Boga, i kojih Bog više ne ostavlja.«¹⁰ A taj Bog, koga je Pascal vidio, bio je Bog-Čovjek Isus Krist.

»Isus Krist je Bog, kome prilazimo bez oholosti i pred kim se ponizujemo bez očaja« (M. 52 8). Vidite li izvor snage, da stavimo preda nj svoju bijedu — i da zamolimo božansku pomoć?! Da se zagledamo u vlastitu navolju i posegnemo za Božjim lijekom! Sve po Isusu Kristu! Jer »spoznati Boga, a ne spoznati vlastite bijede — znači — pasti u oholost. Spoznati svoju bijedu, a ne spoznati Boga — to čovjeka nagoni u očaj. Spoznati Isusa Krista — znači naći sredinu, jer u njemu nalazimo i Boga i vlastitu bijedu.« (M 527).

U tom je bez dvojbe naša sreća: Isus Krist je na zoran način usvojio sva ljudska kuburenja (osim grijeha) i kroz njih

⁹ Iv. XVII. 6. — Sve je ovo vađeno iz prvorazredna dokumenta Pascalova obraćenja i skretanja u velikom luku na pučinu Kristove milosti — iz njegova Memoriala. Doslovni prijevod vidi u knjizi Ličnosti D. Čepulića, str. 145—146. Osjećaj Pascalov, kad se te novembarske večeri 1654. po prvi puta dublje, dulje i upornije zagledao pogledom potresene duše u Kristovo Otkupiteljsko Srce, u njegovo blago Božanstvo, ocrtao bi Bergson toplim izričajem: »C'est comme une nouvelle enfance...« (Essais sur les données immédiates de la conscience, str. 6.).

»Značenje te večeri počiva u tom, da je Pascalovo srce prepoznalo Boga. Pascal je osjetio posljednji uzrok, голу, otkrivenu Istinu«. (M. Barrés, L'angoisse de Pascal, str. 51.)

¹⁰ H. Bremond, En prière avec Pascal, str. 34.

je pustio struju božanskog posvećenja. Bez njega, kao i bez Adama, čovjek ostaje sam sebi nerješivom zagonetkom. »Ne samo da Boga spoznajemo jedino po Isusu Kristu, nego i sami sebe spoznajemo jedino po Isusu Kristu... Tako bez Svetoga Pisma, koje je sve satkano oko Isusa Krista, kao jedinog svoga predmeta, mi ništa ne spoznajemo,¹¹ tek vidimo tminu i metež u naravi Božjoj i u vlastitoj naravi« (M. 548).

I u naravi Božjoj. Da. Upoznati Boga bez Isusa Krista »est non seulement impossible, mais inutile — ne samo da je nemoguće, već i bez koristi« (M. 549). »Boga« (Pascal ovdje misli na najdublje misterije u nutarnjim odnosima Božanskih Osoba obzirom na Božju nerazdjeljivu narav) takova Boga »spoznajemo jedino po Isusu Kristu. Bez toga Posrednika¹² čovjeku nestaje svakog općenja s Bogom. Mi po Isusu Kristu spoznajemo Boga... U njemu i po njemu... Isus Krist je, dakle, pravi Bog ljudi« (M. 547). Te paulinske koncepcije ništa ne gube na sili i duhu, kad ih Pascal s uzvišena predmeta svrne na područje opće razrovanosti u našoj naravi. Jer one, kako je spomenuto, ne tjeraju čovjeka u očajne i prevratne želje, nego ga dovode na pravi put prema transcendentnom svijetu i vječnom životu. Pogledajmo na se i ogledajmo sami sebe obasjani Kristovom naukom.

»Isus Krist nije učinio ništa drugo, već je pokazao ljudima, da su ljubili sami sebe, da su bili robovi, slijepi, bolesni, nesrećni i grješni; i — kako je on morao doći, da ih izbavi, prosvijetli, učini blaženima i izliječi; a to sve da će se zbiti, zamrže li sami na se, budu li ga slijedili u nevolji i smrti na križu« (M. 545).

Jest. »Ono, što nam valja upoznati, bitno stoji u tom, da smo jadni, pokvareni, odijeljeni od Boga, ali otkupljeni po Isusu Kristu« (M. 560). Bez njega bismo bili na svijetu kao na Böcklinovu otoku smrti, na pustoj Svetoj Heleni, bez sunca, bez svijetla. Bili bismo u svijetu, koji bi bio nalik na pakao (M. 556).

»Bez Isusa Krista čovjek treba da bude u opacini i bijedi; po Isusu Kristu čovjek je oslobođen od opacine i bijede. U njemu počiva sva naša krepost i sva sreća. Izvan njega kraljuju opacina, bijeda, zablude, tmica, smrt, očaj...« (M. 546).

Te nas riječi ne diraju, doklegod se u njih ne zamislimo. Jeka su Apostolovih »da Bog nas, koji bijasmo mrtvi u grijesima, oživi s Kristom...« nas, koji bijasmo »bez nade i bez Boga u svijetu« (Ef. 2, 5, 12). Zastanemo li kraj svake izreke u šutnji i žudnji, da nam Istina prokaže vedrinu pravoga smisla, osjetit ćemo, »da je Isus Krist uistinu slomio pečat, razdro zastor, i

---

¹¹ Pascal ovdje razmatra konačne razloge naših nevolja; misli na grijeh i njegove posljedice; na milost i njeno djelovanje; na svrhunaravnu stvarnu podlogu naravnog djelovanja; na objavu kao završni čimbenik u zgradi najviše spoznanja.

¹² Misli istrgnute u svojim osnovnim linijama iz teologije Sv. Pavla. Detaljnu raščlambu v. F. Prat, *Théologie de Saint Paul*, II, sv., Paris, 1912.

otkrio duh. Poučiše nas, On i Apostoli, da su čovjekovi neprijatelji ljudske strasti; da će se javiti duhovni Otkupitelj, i njegovo će kraljevstvo biti duhovno« (M. 678).

Mi — pred sobom — obasjani istinama Božjim! Gledajmo se! Imamo neprijatelja — ali to su sve oni domaći; to smo mi sami, ukoliko smo se razrasli u pohote i strasti. Strasti su opkopi, koji nas dijele od Boga i zaslužuju nas, okivaju i muče u vlastitom domu. Upalimo u sebi drugu strast! Jednako pohotnu i neutaživu! Vruću poput živog ugljevlja! »Strast uzmiče i popušta pred strašću...«¹³ Njom se prihvatimo skuta Gospodinova, ko žena bolesna od krvotoka. On se, gle, približava duši, da slapove požuda navrne na mlinove Božje volje; da nas oboruža milošću; da stvori od nas »Svetu Crkvu«; da nam, ako smo pogani, razori idole; da nam, imamo li židovske čudi, poništi praznovjerje (M. 783).

PO KRISTU GOSPODINU NAŠEM

Konačno smo tu stali. I tako molimo, usrdno kao sitna djeca, s našom Svetom Crkvom. Ni Boga ni sebe ne shvaćamo u najzamršenijim zapletima bez Isusa. Bez njeđa, dakako, ni govoriti ne možemo s Bogom.

»Jésus-Christ, Rédempteur de tous... Isus Krist — Spasitelj sviju« (M. 774), preuzeo je u neopisivoj ljubavi prema nama službu »Velikog Posrednika« i dnevica prinosi Božjem Veličanstvu plodove svoje muke za naš spas.

Isus Krist — »koga motre dva Zavjeta, Stari, kao svoje očekivanje, Novi, kao svoj uzor, oba kao svoje središte;« (M. 740).

Isus Krist, na kom se temelji »sva vjera«; (M. 523) »u kome se uskladjuju sve protivštine« (M. 684); koji je došao »pour sanctifier — da posveti« sinove zemlje (M. 795); koji je stanovao »nepoznat među ljudima« i bio je ponižen do smrti na križu, hoćeći uništiti smrt smrću (o, smrti, gdje je tvoj žalac?);

Isus Krist, koji nije primao svjedočanstva Sofonina ili nepozvanih svjedoka, već »od Boga« (po prorocima) i od Ivana Krstitelja (M. 784);

Isus Krist, koga Pascal motri »u svim osobama i u nama samima. Isusa Krista kao Oca u njegovu Ocu, kao brata u njegovoj braći; Isusa Krista kao siromaha u siromasima, kao bogataša u bogatima; Isusa Krista kao učitelja i svećenika u svećenicima; Isusa Krista kao vladara u knezovima... Uzeo je na se to nevoljno stanje, da uzmožne biti u svim osobama i uzor za sva zvanja« (M. 785);

Isus Krist, koji je bez »vanjskih dobara i bez ikakva znanstvena iznašašća u svom redu svetosti. Nije nas obdario bilo kakvim pronalaskom; nikad ničim nije vladao. Nu bio je ponizan,

¹³ E. Boutroux, Pascal, Paris, 1900., str. 161.

strpljiv, svet, svet pred Bogom, strašan djavlima, bez ikakva grijeha. Oh, u kako se silnom sjaju i u kako divnom veličanstvu objavio očima srca, koje vide mudrost!« (M. 793).

Isus Krist, koji je kao Bog rekao velike stvari »tako jednostavno, te se čini da ih nije mislio, a ipak tako jasno, te se dobro zna, što je njima mislio. Ta jasnoća usko vezana s naivnošću čudesna je« (M. 797).¹⁴

Isus Krist, koji je jedini o sebi ispravno i savršeno govorio. Ne može, kaže Pascal, zanatlija bogzna kako stručno govoriti o bogatstvu, ili advokat o ratu, kraljevstvu i t. d. »Ali bogataš dobro govori o bogatstvu, kralj hladnokrvno priča o silnom daru, što će ga udijeliti, i Bog izvrsno govori o Bogu« (M. 799).

Isus Krist, Sunce pravde, nikad nikoga nije osudio, a da ga prije ne sasluša. Eno, Judi kaže: Amice, ad quid venisti? — Prijatelju, što si došao? Onome bez svetačna odijela — isto tako. (M. 780). Nu ni sam nije htio biti umoren »sans les formes de la justice — bez sudbenog procesa«. Razlog je duboko Otkupiteljske naravi. »Sramotnije je umrijeti po pravdi nego iz nepravedne zasede« (M. 790). Srž lažne Pilatove pravednosti baš je u tom, što je na nesnosne muke razapeo Isusa, Božjeg Sina (M. 791).

Isus Krist je »Spasitelj, otac, posvetitelj, hostija, hrana, kralj, mudrac, zakonodavac, žalostan, siromašan... Sam je morao proizvesti velik narod, odabran, svet i izabran. Voditi ga i hraniti. Dovedi ga na mjesto počinka i svetosti. Učiniti ga svetim pred Bogom. Sazidati iz njega Božji hram, pomiriti ga s Bogom, spasiti ga od Božjega gnjeva, izbaviti ga iz ropstva grijeha, koji očito caruje u čovjeku. Dati tome puku zakone, upisati svoje zakone u njihova srca, prinijeti se Bogu za njih, žrtvovati se za njih, biti hostija bez ljage i sam biti posvetiteljem...« (M. 766).¹⁵

Isus Krist — kome nas nagoni s naše strane nepremostiva potreba — čudna i nenasićena glad — očajna jeka prokletstva, što odzvanja nad našim koracima, kamo god krenuli. Ni molitve, ni

---

¹⁴ Ta »jednostavnost i veličanstvo« Isusove osobe i njegova govora inspirirala je, kako se čini, lijepu Bossuetovu meditaciju o Isusu (Histoire Universelle, II. partie, ch. XIX.) »Vidimo ga puna Božjih tajni, nu ne vidimo, da je zbog toga u čudu. On o tome govori naravno, kao da se rodio u toj tajni i u toj slavi.«

Ne začudjuje ga ni »proročko gledanje budućnosti, jer obuhvaća svojim duhom sva vremena i jer su svi budući vijekovi otvoreni njegovim neizmjerim pogledima«, kaže Massillon.

C'est le sublime qui est apparu — rekao bi Lacordaire (37. konferencija).

Jest, kaže P. Longhaye (La Prédication, str. 83.), ali u Isusu Kristu le sublime est continu, calme, coulant de source, à pleins bords, sans bouillonnement ni murmure«.

¹⁵ Misli iz Pavlovih poslanica potpuno prožimlju prvi dio ovog izvoda. U drugom dijelu Pascal je jednostavno parafrazirao i obdario kratkim komentarom glasoviti pasus iz prve poslanice Prvoga Pape (I Petr 2, 9—10).

zaklinjanja, ni svi darovi svemira, ni sve suze očiju i srca, ništa nam ne pomažu bez Isusa Krista. Ako Isus ne moli — Bog je gluh.

To bi, eto, bio Isus, po kome moli Pascal; koji moli za Pascala. Takva ga je Pascal gledao i u potresnom uzbuđenju pri koncu životu opisao. Kratko, lapidarno, otsječito. Ali odano, s ljubavlju i predano. Tako je Pascal gledao Krista. Čujmo časkom, kako mu se molio.

»U MOLITVI S PASCALOM«

Eto lozinke — čarobne, magične i sugestivne riječi, koja je pokojnog akademika abbé Bremonda vodila kroz propovijed održanu prigodom tristote obljetnice Pascalova rođenja u Clermond Ferrandu. Tom je propovijedi H. Bremond, iskreni »pascalien«, a uz to genijalan opažać najfinijih duševnih zbivanja¹⁸ otkrivao svojim slušačima Pascala — u molitvi. Korak po korak, od običnih formulacija prošnje, preko prvog i drugog stupnja razmatranja, pa do izričaja zahvale, hvale i klanjanja, kojima se ne razmećemo tako lako. Ne govori čitava propovijed o tim toliko toplim i toliko osobnim problemima Pascalova razgovora s Bogom. Bremond kuša prije svega očistiti teren — osloboditi Pascala od osvada s janzenizma, barem za posljednju periodu njegova života. Kad je tako pokazao, da je *pravi* Pascal — da su *vrhunci* njegove duševnosti visoko nad beskrvnim i besciljnim janzenističkim prepirkama (o tom ćemo sudu dodati dvije tri na koncu) — u stalnoj rasvjeti Kristove ljubavi — uvodi svoje slušateljstvo, tiho i sabrano, u Pascalovu sobicu. Prions avec lui — kaže slušateljstvu. Molimo s njim!

Prvi dio Pascalova molitvena života motri Bremond u »vatri Mémoriala«. Mogao je mirno poći još dalje u prošlost, preskočiti tu uzburkanu noć, i prekopati sve Pascalove spise napisane iza 1643., kad je zaplivaio punom snagom janzenističkim vodama. Da je, recimo, Bremond dao okušati najljepša mjesta iz prekrasne molitve »o dobrom upotrebljavanju bolesti«! Već se u njoj pokazuju linije divne vjere i nepresušive ljubavi. I čežnja za Kristovim zagrljajem — kako je strahovito jaka, i sva natopljena plemenitom kršćanskom nostalgijom za Očinskim dvorima! »Unissez-moi á vous! Remplissez-moi de vous et de votre Saint-Esprit. Entrez dans mon cœur et dans mon âme, pour y porter mes souffrances...« A i bezbrojna pisma — razaslana znancima i prijateljima — prečesto su krcata čisto molitvenim refleksijama.

Bremond je sve to kao zaboravio. Pa zaboravimo i mi. I podjimo — prema našoj osnovi — u sobicu Pascalove duše — dok je puna tišine i samoće, tog »osmoğa sakramenta«, kako bi rekao O. Faber.

¹⁸ »Un terrible homme ce Bremond!« kliče P. de Grandmaison u svom prikazu glavnog Bremondova djela L'Histoire littéraire du Sentiment religieux en France (études, sv. 175., 5. lipnja 1923.)

Što radi taj Port-Royalški osamljenik? »Pružam ruke prema svome Osloboditelju, koji je — prореčen prije četiri hiljade godina — došao na zemlju, u vrijeme i u sve prilike, kako to najvišestruki proroci, da za me trpi i umre. Milošću njegovom očekujem smrt u miru, u nadi, da ću se zauvijek s njime sjediniti. Živim radosno, bilo u dobrima, kojima me je milostivo obdario; bilo u zlima, koja mi šalje zbog moga dobra i kojima me je naučio trpjeti po svom primjeru« (M. 737).

Nu svi uskllici Pascalove duše zamiru pred grandioznom molitvom, poznatom pod imenom »Mystère de Jésus«. Ona je, ne sumnjajmo u to, u svim očima najočitiji i najobilniji dokumenat lične Pascalove pobožnosti. To je vrhunac »najdirljivijega svjedočanstva« (de Grandmaison) izrečena o Kristu. »Nema tu upaljena tona niti zadahtane trke Mémoriala... To je teško, mirno, duboko blaženstvo. Tako duboko, da bi ga čovjek nazvao žalosnim«.¹⁷

Molimo s Pascalom. Neka on predmoli:

»Isus u svojoj mucii podnosi patnje, što mu ih nanose ljudi. Ali u agoniji trpi muke, koje si pribavlja sam: turbare semetipsum. To je kazna pružena rukom ne ljudskom, nego svemogućom, jer mora biti svemoguć, da je podnese.

(Kako je zanimiva ta inverzna logika Pascalova zaključivanja!)

Isus traži kakve takve utjehe, barem u svoja tri najdraža prijatelja, a oni spavaju. Moli ih, da mrvu podnose s njim, a oni ga puštaju savršeno nehajno, imajući tako malo sućuti, da ih ona nije mogla ni za čas odrvati od sna. I tako Isus ostade sam prepušten Božjemu gnjevu.

Isus je jedini na zemlji ne samo, koji osjeća i snosi, nego i koji zna za svoju muku: nebo i on sami dijele tu spoznaju.

Isus je ne u vrtu naslada poput prvog Adama, gdje je taj upropastio i sebe i sve čovječanstvo; već u vrtu kazne, gdje je spasio i sebe i sav ljudski rod.

On tu muku i tu zapuštenost podnosi u noćnom užasu.

Vjerujem, da se je jedino tada Isus potužio. I zbilja je to bolno žaljenje probilo, kao da nije više mogao suzdržati beskrajne boli: Moja je duša žalosna sve do smrti.

Isus traži kod ljudi društva i utjehe. Čini mi se, da je to jedan jedini puta u njegovu životu. Ali ne prima ništa, jer mu učenici spavaju.

Isus će biti u agoniji sve do konca svijeta. Nemojmo spavati u to vrijeme.

Isus usred opće ostavljenosti — kao da se ljuti na svoje učenike, kad ih nađe, gdje spavaju, i to zbog pogibelji, kojoj izlažu ne njega, nego sami sebe. I sjeća ih njihova vlastita spasa i njihova dobra srdačno i nježno, dok su oni toliko nezahvalni. Napominje im, da je duh spreman, ali je tijelo slabo.

Našavši ih opet, gdje spavaju, jer ih od toga nije uzdržalo ni njegovo ni njihovo razmišljanje, Isus je dobar i ne buđi ih. Pušta ih da počivaju.

Dok još nije siguran, što je volja Očeva, Isus moli i plaši se smrti. Nu upoznavši tu volju, ide naprijed, da joj se ponudi. Eamus. Processit.

¹⁷ H. Bremond, En prière avec Pascal, str. 40.

Isus je molio ljude, i nisu ga uslišali.

Dok su učenici spavali, Isus je radio oko njihova spasa. To je isto radio za sve pravednike, dok su oni spavali — i kad su bili prije rođenja u ponoru ništavila i kad su po rođenju zaglibili u grijeh.

Jednom samo moli, da ga mine kalež muka, i to sasvim predano. A dva puta, neka dođe, ako treba.

Isus u tjeskobi.

Videći Isus, da prijatelji spavaju, a neprijatelji bdiju, preda čitava sebe svome Ocu.

Isus ne gleda u Judi dušmanina, nego odredjenje volje Božje, a to on ljubi — i priznaje to, jer ga zove prijateljem.

Isus se odijelio od učenika, da uroni u agoniju; valja se otrgnuti od najbližih i najintimnijih, da ga nasljeđujemo.

Kad je Isus u agoniji i u najstrahovitijim mukama, molimo još dulje.

Milosrđe Božje zazivamo ne zato, da nas mirno ostavi u opaćinama, nego da nas od njih oslobodi.

Kad bi nam Bog poklonio učitelja svoje ruke, oh, kako bi trebalo, da ih slušamo od srca!...

— Utješi se! Ti me ne bi bio tražio, da me nisi našao!

Ja sam na te mislio u svojoj agoniji. Toliko sam kapi krvi prolio za te.

Više kušaš mene nego sebe, ako misliš, da bi mogao učiniti tu i tu stvar, koje nema. Nadode li, ja ću je proizvesti u tebi.

Pusti da te vode moje upute. Gle, kako sam savršeno vodio Djevicu i svece, koji su dali, da djelujem u njima.

Otac ljubi sve, što ja činim.

Hoćeš li, da me to uvijek stoji krvi moga čovječanstva, a ti da ne daruješ ni suze?

Tvoje obraćenje moje je djelo. Ništa se ne boj i moli pouzdano, kao da je to za mene.

Uza te sam svojom riječju po Svetom Pismu, svojim Duhom u Crkvi i u nadahnućima, svojom snagom u svećenicima, molitvom u vjernicima.

Liječnici te neće izliječiti, jer ćeš napokon umrijeti.¹⁸ Ja liječim i tijelu darivam besmrtnost.

¹⁸ Ove misli potpunije shvaćamo, ako se sjetimo bezbrojnih fizičkih bolesti i muka, koje su razrovale Pascalovo zdravlje i razdrle mu uravnoteženost. »U prvoj godini života pade u bolest i pokazao znakove straha. Nije mogao vidjeti vode, a da ga ne obuzme žestina. Nije mogao vidjeti oca ili majku jedno iza drugoga, namah bi počeo vikati i žestoko se prebacivati. Već je bio na pragu smrti. Sestra kaže o njemu, da od osamnaeste godine nije proveo nijednoga dana bez boli. Mogao je piti samo toplu tekućinu, kap po kap. Mučila ga neprestana glavobolja i stezali ga želučani grčevi. U 24. godini bude uzet donjim dijelom tijela; morao je hodati na štakama. Niži udovi, osobito noge, bili mu hladni kao mramor. Pripovijeda se, ali nije sigurno, da je od 1654. mislio na neki ponor s lijeve strane, pa je uvijek s te strane držao stolicu, kako bi se o tom razuvjerio. Posljednje su mu četiri godine bile neprekinuto mučeništvo. Mučile su ga tolike boli, da nije mogao ni razgovarati, ni čitati, ni raditi. Osobito su te nove bolesti započele zuboboljom, koja mu je lomila san i počinak. Podlazilo ga gadenje i oduzimalo mu svaki tek. Glavobolju je sam nazvao »izvanrednom«. Napadali ga i stezali grčevi — ne puštajući ga sve do smrti...« (M. Barrès, L'Angoisse de Pascal, 18—20. str.).

Pati od okova i tjelesna ropstva. Ja te zasada izbavljam samo od ropstva duhovnoga.

Ja sam ti veći prijatelj od ovoga ili onoga čovjeka. Ja sam učinio za te više nego oni. Oni ne bi za te trpjeli, što sam ja zbog tebe pretrpio. I ne bi umrli za te zbog tvojih nevjernosti i okrutnosti, ko što sam ja učinio, i ko što sam spreman činiti i činim u svojim odabranicima i u Presvetom Sakramentu.

Kad bi bio upoznao svoje grijehе, nestalo bi ti srčanosti.

— Nestat će je, dakle, Gospodine, jer ja na tvoju riječ vjerujem u njihovu zloću.

— Ne. Jer te ja, od koga to doznaješ, mogu od nje izliječiti, i što ti kažem, znak je, da te hoću izliječiti. Ukoliko ih budeš okajao, upoznat ćeš ih, i bit će ti rečeno: Evo grijehа, koji su ti oprošteni. Okaj, dakle, pokorom skrovite grijehе i tajnu zloću grijehа, što ih poznaš.

— Gospodine, ja ti predajem sve.

— Žarče te ljubim, no što si ti ljubio svoj kal. Ut immundus pro luto. Meni da je slava, a ne tebi, crve zemaljski!

Ne bi me bio tražio, da me nisi imao.

Ne uznemiruj se dakle!« (M. 553—555).

Čemu komentar? Čemu riječi, s kojih bi samo ohladnio i splasnuo izravni dojam, što nam zahvati dušu nakon čitanja te molitve? Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? pita nas upitom emauskog učenika abbé Bremond. »Zar ne, da iz Pascala, kad ga čitamo onako, kako ga valja čitati, struji neka nebeska toplina i izvija se iz tih divnih riječi, koje su i Pascalove i Kristove? Neka je time Bogu slava, . . . a ne Pascalu, crvu zemaljskom! Kušajmo i mi reći s njime: Gospodine, ja ti predajem sve!«¹⁹

PASCALOV KRIST I MAŠ KRIST*

Ili da stavimo naslov: Pascalov Krist* i janzenizam? Svejedno. Jer Pascala-kristologa jednako svojataju pisci janzenističkog smjera kao i katolici. Prepirke — prije svega u knjigama i revijama — nisu ni danas posve stišane, premda je pogled na Pascalovu misao u bilo kojem pravcu otvoreniji i jasniji.

¹⁹ H. Bremond, op. cit. str. 44.

* Pod naslovom VJEČNA CRKVA mogli bismo sažeti par misli o Kristu, koji će do sudnjega dana boraviti na otkupljenom svijetu, među ljudima. Ali, u pometnji naših dana, kad ne gledamo na zemlji samo jednu Crkvu kršćanskog imena, gdje da nadjemo čistu nauku Evangjelja? Čujte, kaže Pascal. »Oznaka je prave vjere, da obvezuje čovjeka na ljubav prema Bogu. I to je potrebno. Ipak nijedna religija nije toga naredila. Naša (misli: katolička) jest . . .« (M. 491.).

Eto misije Kristove Crkve.

Nu ima uz to i drugih zadaća, koje mora izvršiti. Treba da čuva i sluša sva Božja nadahnuća, da pazi na čistoću Kristove nauke i da uči. »L'Église enseigne« (M. 881) — Crkva uči. Ako nema toga atributa, ako zanemari misiju misionarstva i poučavanja, izdaje pravo svoje poslanje.

Pascal je u svojoj kristologiji bio pod janzenističkim utjecajem. U to ne sumljamo. Njegov je »Abrégé de la vie de Jésus-Christ«²⁰ nedovršeno i neoriginalno djelo, a Pascal ga je napisao, ne znamo kada, prema Janzenijevu djelu: *Series vitae Jesu Christi iuxta ordinem temporum*. Piscalov Abrégé ili navodi ili parafrazira Evangjeoske izreke, a kadikad ih i tumači. Uglavnom klipše korak po korak za Janzenijem. I njegovi *Ecrits sur la grâce* obilježeni su janzenizmom. U njima stavlja molinističku nauku o milosti (i o Kristu, ukoliko je to povezano) ne samo u sukob s Calvinom, što mi rado i doslovce potpisujemo, nego smatra moliniste nepomirljivim protivnicima Augustinove nauke *De Gratia*, odnosno o Kristu.²¹

O »Lettres provinciales« ne treba govoriti. To je eminentno janzenističko djelo, najžalosniji dokumenat Pascalova duha, »les belles menteuses« — kaže de Maistre, »besmrtna laž«, piše Cha-teaubriand.

Gledajmo *Pensées!*

Kakogod su one smirene i divne — ipak i u njima tinja nešto janzenističkog duha. Zapretan je on, prekriven sivim pepelom indiferentnosti. Kojiput se ipak zatrovana nauka — poput nezdrave maglice — diže nad pučinu plavog jezera misli. Osobito, kad Pascal zajauče — kako on to zna — nad beznadnim ruševinama ljudske naravi nakon grijeha; nad čovjekovom slabošću, nemoću i beskrvnošću; nad oskrvnutom postojbinom i ljepotom prerušenom u masno, ljepljivo blato; — e, onda ga čovjek prepoznaje kao učenika Janzenijeva i Saint-Cyranova, kao prijatelja Arnolda, de Sacya i Nicolea. I sve niti, svi ti tako živo obojeni konci, kojima želi izvesti na osnovi razmatranja o ljudskoj bijedi lik Boga — Spasitelja, potsjećaju nas nekih kvijetističkih i na po kalvinističkih

---

Ona odriješuje od grijeha. Spašava čovjeka od paklene propasti. »Bog neće nikoga odriješiti bez Crkve« (M. 870). I kako Crkva prosudi izvana, tako iznutra dosudi Bog.

Ona je podignuta ne za neko vrijeme, nego je ustanovljena, da ostane nerazoriva. U svojim se najskrivenijim razlozima opstanka i rada neće nikad izmijeniti. »Tertulijan: Numquam Ecclesia reformabitur« (M. 890).

S te stalnosti i nepomičnosti, na kojoj Crkva temelji život u svim prevratima stoljeća, obuzimlje nas neki opravdani ponos. »Koliko je veselje biti na lađi, koju mladi bura, kad si siguran, da nećeš poginuti. Tako je nešto, kad na Crkvu udare progoni« (M. 859). Možda bi nas krišom podišao strah i srsi nas prošli, da je sve to sazdano na ljudskom temelju. »Prekrasno je stanje za Crkvu, kad je nad bjesnilom valovlja podržava jedino Bog« (M. 861).

Naša je Crkva čudo na zemlji. Neprestano čudo, otvoreno svakome umu i svakome srcu. Zato je, kaže Pascal, nemoguće, da ljudi, koji ljube Boga, ne ljube Crkve (M. 856). Doista. Jer Crkva na svijetu predstavlja vidljivo nevidljivog Boga. Sve, što Crkva uči, svjedočanstvo je za to. Ona je blagajna Kristove milosti i posrednica nestvorene ljubavi. Najosnovnije i najispravnije njeno značenje riše Pascal ovim sinovskim riječima: »Povijest Crkve doslovno bi trebalo nazvati poviješću Istine« (M. 858). Ili — poviješću vječno živoga Krista na zemlji, pridodajmo sami u Pascalovo ime.

²⁰ Oeuvres de B. Pascal, sv. XI., Paris, 1914., str. 3—94.

²¹ Oeuvres de B. Pascal, sv. XI., str. 95—295.

nauka — prema kojima se uporno naglašava ljudska nevolja i nemoć, ograničenost i kontingencija, a pitanje se milosti svodi u sasvim druge kanjone, nego je to učinio Sveti Augustin ili bilo koji drugi pravovjerni Crkveni Učitelj. Možemo se dosta mirno prikloniti Stewartovim, Bremondovim, Chevalierovim, Giraudovim, Blondelovim i Strowskijevim izvodima o Pascalovu janzenizmu. Prema njima Pascal nije bio, bar u ozbiljnom svom djelu *Pensées*, »u zlom i sasvim heretičkom smislu janzenista« (Chevalier, Pascal, str. X.); bar »u nauci nije bio nepopustljiv janzenist... čuva čovječju autonomiju i slobodu« (Stewart, *La Sainteté de Pascal*, str. 138.); »quomodo maledicam, cui non maledixit Dominus«, pita se za nj abbé Bremond? Da. Ali u četvrtom svesku svoje epohalne Historije nije sasvim razračunao s balansiranjem Pascalova najdubljeg uvjerenja. »Nije Pascal jednostavan. Ni kao filozof ni kao apologet ni kao polemik nije on isključivo ni katolik ni janzenista.«²² Pa, recimo, veli on, da i jest njegova teologija začinjena janzenističkim načinom, molitva je isključivo katolička.²³ Svakako činjenica — koja izbija na površini Pascalove teologije u jasnim obrisima — da, naime, njegov Krist nije toliko put k Bogu, koliko zastor, iza kojega se Bog sakriva; da Pascal uzdiže »Posrednika«, nu odstranjuje Boga — ta činjenica nije sasvim u skladu s naukom Crkve.²⁴ Pribrojimo li k tomu staru optužbu protiv Pascala, što ponizuje ljudski um i niječe mu moć dohvatiti bilo što iz transcendentnog svijeta — bit će da smo spomenuli sve krupnije točke njegova janzenizma.

Pascalov Krist oslikan je veličanstveno, s posebnom unkcijom i intuicijom izmučena srca, s ljubavlju i predanjem po samo-

²² *L'Histoire littéraire du sentiment religieux en France*, Paris, 1920., sv. IV, str. 321.

Tridesetak je tome i više godina, kako su sasvim oprečna mišljenja uzburkala polemiku između pok. Dra. Barca i »Hrvatske Straže«. Dok Dr. Barac u svom djelu »O modernoj kršćanskoj apologetici« brani neke dobre Pascalove stavke, u tom ga pomaže i Dr. Bauer, pisci »Hrvatske Straže« otvoreno kažu, da je Blaise Pascal bio »zagrižen janzenist 17. vijeka, tvrdokoran, neposlušan Sv. Crkvi, ne hajuć za osude rimskog Pape, od koga apeluje na Krista. Umrije neizmiren s Crkvom«. (Hrvatska Straža, VI., 1908., str. 40.). Ovaj sud, više slika potrebna opreza u doba, kad je modernizam potkapao temelje zdrave filozofije i teologije, danas je tek djelomično opravdan. Svakako za mnoge Pascalove »Misli« i za posljednje mjesec njegova života ne vrijedi. Tad je Pascal bio pred župnikom Beurrierom zabacio svaku nauku protivnu Crkvi. Nu to, kažu pisci Hrv. Straže, nije istina, jer Pascalovo izmirenje s Crkvom vrijedi samo pro foro interno, a ne pro foro externo (VII, 1909., dodatak: Hrv. Straža na obranu svoje kritike, str. 13). Ne — kaže Bremond. Ne možete vi poništiti svih riječi, koje otkrivaju najličnije Pascalove misli, kad izričito govori o vezi s Crkvom, o poslušnosti Papi. (En prière avec Pascal, str. 21—23).

Odgovor nije sasvim jasno dokazan. Istina se, čini se, ipak preselila na Bremondovu stranu. On dokazuje, barem donekle uvjerljivo, da je ono najbolje i najdublje u Pascalu ustalo konačno protiv Janzenijevih zabluda. (*L'Histoire littéraire...*, sv. IV., str. 410. ss.).

²³ Op. cit. str. 413.

²⁴ Id. str. 390.

zataji. Ali ponešto nastrano. To je, rekli bismo, Kalvarijski Krist, koji se najdublje doimlje naše bijede, jer je sam bijedan i slomljen kao i mi. Jest — Bog je On. Svemogućí i vječni. Samo — to Božanstvo, da nije sakrito i zastrto mrakom — bilo bi nas prepalo. Zablještilo. Satrlo u prah svojom veličinom.

Pascalov Krist je Krist Augustinov — ali slabije shvaćen u božanskim svojim odnosima. Krist Bonaventurin — ali bez nježne naivnosti svetoga Franjevca — koji Isusu priredjuje kupelj u svom srcu. Krist Ivane Djevice iz Domrémya — »kome valja prije svega služiti«. Krist Ahumadske Terezije — s kojim je duša »sola con El solo«. Pa i Krist Ignacijev — Kralj i Vodja — ali s bljedjom aureolom nepobjediva Vladara.²⁵

PASCALOV KRIST I DUŠE

Nije dosta motriti pred Velikim Posrednikom osamljena pokornika iz Port-Royal.²⁶ To je isječak, najznačajniji doduše, ali samo isječak iz pascalovskog kristocentričnog posjeda. Duh »Misli« o Kristu grabi nakon Pascalove smrti bez prestanka sretne žrtve adoratora i molitelja. Kroz tri posljednja vijeka — Pascal postaje putokazom. Bezbrojne je uhvatio čarobnom jednostavnošću stila, još više njih beskrajnim horizontima ideje, i — Bogu hvala! — doveo ih Kristu.

Kad bi se našao čovjek duhovno i duševno spreman ko što je to bio pokojni abbé Bremond — pa pod vidikom Pascalova utjecaja na duše kroz trista godina raščlanio u spisima duhovnih osoba sve inspiracije, koje su protekle iz »Misli« — napose iz »Isusova Misterija«, mogao bi o tome udesiti krasnu radnju. Ne samo o značenju »Misli« za Port-Royal. Ne. I drugdje ostadoše ljudi nekako obnovljeni razmatrajući o Kristu prema »Mislima«. Pod njihovim su dojmom često puta i sami protivnici — Isusovci i sva nejanzenistička nauka.**

Nu, najjače je Pascal utjecao baš na ljude srca i duha, kao što su bili njegovi bliži savremenici Bossuet, La Bruyère, Racine, Boileau, ili povremenici Rousseau i Voltaire. Ovi su ga posljednji nažalost preuzimali tek u više ili manje negativnom dijelu.

---

²⁵ Pokušaji, da se Pascalova kristologija prikaže kao eksplikativ misli Sv. Ignacija, ostadoše pokušaji. Ne vjeruje im ni Bremond (En prière avec Pascal, str. 41.), a sasvim ih je uklonio P. Dudon S. J. (Pascal... a-t-il lu les »Exercices« de S. Ignace? — Études, 176. sv., 5. IX. 1923., str. 596. ss.) dokazavši, da M. Jovy u brošuri PASCAL ET SAINT IGNACE, Paris, 1923. nije dokazao teze o sličnosti između Osnivača Družbe Isusove i karikaturista iste Družbe.

²⁶ Primijenimo na Pascala riječi: »Čini se neshvatljivo, da bi netko mogao biti u dodiru i vezama s uzvišenim bićem, a da ne primi nešto od njegove moralne naravi«. (A. D. Sertillanges, Intelektualac, Zgb. 1942., str. 10.).

** Nešto toga posla obavio je V. Giraud u svom djelu PASCAL (Paris, 1905). Toj temi posvećeno je poglavlje L'influence de Pascal (str. 215. ss.). Nu to su nabačeni podaci, a nikako izbrušeni prikazi.

Chateaubriand je, kako znamo, oduševljen Pascalovim Kristom. Duh privlačive blizine i nenamještene jednostavnosti provjara nekoliko stranica »Genija Kršćanstva«. Giraud je dobro uočio razliku između apologije pjesnika Chateaubrianda i učenjaka Pascala. Ipak zajednički grade na »sentimentalnom« i »laičkom« temelju.

Joseph de Maistre — motreći orlovskim okom povijesna krize pod nadzorom vječnoga Pokretnika — rado se svraćao na komentar Pascalov. I Pascal, slično kao i on, stavlja Krista-Otkupitelja u središte svega zbivanja.

Ni »bijeli Fratar« Lacordaire nije zazirao od »Misli«. »Konferencije« su za to jak dokumenat.

Čitava škola tradicionalista — Lammenais (u Essai sur l'indifference češće citira Pascala, negoli Bossueta), de Bonald, Bonnety — držali su Pascala svojim predhodnikom.

Maine de Biran i Pascal; Cousin i Pascal; Scherer i Pascal; protestant Vinet i Pascal; Havet i Pascal — sve su to značajne i zanimljive paralele.

Pascalova kristologija zarobljuje Sainte-Beuvea. Prva »konverzija« toga kritika religiji posljedica je »konverzije« Pascalu. Nijedno djelo velikoga majstora nema ništa protiv. A »Port-Royal« izričito priča o tom.

Više od svih ostalih — otkriše i usvojiše Pascalove »Misli« o Kristu pristaše t. zv. lijeve katoličke struje. Gratry, Ollé-Laprune, donekle Boutroux, Laberthonnière, Le Roy, Blondel, Marcel. Neki od njih ispisaše o njem krasnih stranica (Boutroux, Blondel, Le Roy, Marcel), drugi ga se barem vidljivo dotakoše u svojim spisima. Ali — to je važno! — svih se tih mislilaca ne doima toliko Pascalova kristologija, koliko antropologija.

Riječi P. Rousselota,²⁷ da Pascal tek u naše dane počinje vršiti neku zanimljivu i korisnu misiju, još se više odnose na Pascalov očit utjecaj u literaturi. Sve tamo od početka modernog religioznoga gibanja pa do naših dana francuski književnici, i katolički i nekatolički, obogaćuju se Pascalovim »Mislina«.

»Bergsonovac« Péguy, kako ga opisuje A. Béguin,²⁸ upoznaje napokon nakon pomaknuća i podrovanosti svake umišljene realnosti, »da spas nevinosti i djetinjstva, u svakom času njegova djetinjstva i djetinjstva stvari oko njega, ne počiva u kontemplaciji rastjelovljena Duha, nego u zrenju »činjenice« Inkarnacije. Jedino ona može protumačiti svijet i pružiti čovjeku u čitavoj svijesti vlastite bijede i Spasiteljeva dolaska krepost ufanja... U tom poimanju Péguy ostaje pascalovac«.

Huysmansov Getsemani u »Sainte Lydwine de Schiedam«, ako se sjećate, pun tamnih boja i naturalističkih poteza, navalivši na

²⁷ Huby, Christus, Paris, 1919., str. 1212.

²⁸ A. Béguin, Bergson et Péguy, prikaz u knjizi HENRI BERGSON, Neuchâtel, Suisse 1941., str. 332.

Krista legijama apokaliptičkih zvijeri, srušivši ga pod prolom gnusnog i grješnog oblaka, u svim samilosnim linijama potsjeća na »Isusov Misterij«.

Psicharijeve meditacije — proključale u oazi srca, dok je kao satnik Isusov krstarilo Africkom pustinjom — ličnim su naglaskom u rodbinstvu s Pascalom. Pascal, znamo, na pučini pijeska hrani Psicharija kao dnevno duhovno štivo. »Stranice, na kojima Ernest Psichari priča o razgovoru Maksencija, t. j. sama sebe s Bogom u pustinji, svojom nas rječitošću i oduševljenjem sjećaju slavnoga Isusova Misterija«, kaže P. Bourget.²⁹

I Verlainé je, kaže abbé Calvet,³⁰ propjevao tonom božanskih razgovora, »koji na stranicama Pascalovih Misli satkivaju prizore toliko dramske«.

Poput Pascala i u društvu s njim pošao je prema Bogu profinjeni Barrès. Preko osjećaja, srca i neke nerazjašnjene čežnje želi stići u »prastaru kulu« (Rilke). »Nu Pascal, koji je dobro znao, da Boga dohvaćamo ljubavlju, znao je isto tako, da je Bog istina. Znao je, kako istina traži, da joj se razum pokori. Barrès, učenik svoga instinkta, dopro je do nečeg božanskog (jusqu'au divin), ali ne do kršćanskog Boga.«³¹

Bourgetov Adrien Sixte, u zenitu milosti i sabranosti, plače nad izrekom iz »Isusova Misterija«: Ti me ne bi bio tražio, da me nisi našao. Ali Bourget, ispovijedivši sam, da je čitao Pascala, dao je kršćanskoj duši još manje negoli Port-Royalski Učitelj osjetiti radost euharistične vedrine.

Da li se Claudel prošetao kojiput alejama Misli? — Bog zna. Svakako je zadimljenost i gigantska snaga njegovih vizija znala otpočinuti na izričajima toliko domaćima B. Pascalu.

Baumann je, čini se, u svom »janzenističkom« pododjelu koncepcija, sputan krvavom naturalističkom stvarnošću, otkrio u Pascalu srodnika i — provodnika. Čim jaukne nad bijedom čovjekacrva bez Boga, eto ti iz prošlosti, kao zloguke pratnje, Pascalove jadikovke pred Krucifiksom.³²

Dovršimo taj niz ljudi, kojima su »Misli« o Kristu zasjale ne samo u tišini privatna razmatranja, već su se splele s riječima njihove na po pascalovske duše. Pogledajmo na koncu lik, u kom se, kažu, zrcali tip francuskog beletriste, lik François Mauriaca. On je Pascalov. I Kristov po Pascalu. Mislite, da se toga stidi? Niti se stidi, niti toga taji. Dvije su njegove knjige posvećene Pascalu: *La Rencontre avec Pascal* i *Blaise Pascal et sa soeur Jacqueline*. Nu i ostala Mauriacova djela, osobito *Journal*, svraćaju se k izvoru i tamo stišavaju žeđu.

²⁹ E. Psichari, *Le voyage du centurion*, Paris, 1926., Preface, str. XXV.

³⁰ J. Calvet, *Le Renouveau catholique dans la littérature contemporaine*, Paris, 1927. str. 47.

³¹ Id. str. 92.

³² Id. str. 265.

Ne navodimo imena sasvim »posvećena« Pascalu. Giraud, Chevalier, Strowski, Bremond — i drugi, (pa i ateist Brunscvicg, za koga Mauriac veli, da je »ušao u Pascalovu psihologiju, koliko to samo može filozof bez vjere«),³³ svi se oni dobrim dijelom života posvetiše proučavanju i meditiranju »Misli«. Da je tu i tamo Pascalov žar i njih zapalio — nema sumnje. Kao što je istina i to, da su Pascalove tmine kojiput prekrile i njihove misli.

PASCALOV KRIST I MI

To neka je osvrt na sve, što rekosmo, pod rasponom ličnoga gledanja. Kao međaše postavimo katoličku filozofiju i kristologiju. Među njima promjerimo Pascalove »Misli« o Kristu.

Pascalov je Krist prije svega — milost. Najveća milost — ocean milosti, kojim čovječanstvo plovi sa svojih iskonskih obala. To je milost — milostivo darovana. Obećana i podana. To je milost — moljena. Tražena najgorčenijsim i najodanijim zazivanjem. *Rorate coeli...*

Pascalov je Krist — slom povijesti i njeno središte. I dok očima obuhvata sva vremena i dohvaća pokoljenja udaljenih stoljeća; i dok Srcem ljubi svu djecu ovog prodanog i iskupljenog planeta; i dok ustima izriče na Galilejskom prisojnom brežuljku zapovijedi novoga »Sinaja« — on stvarno živi — kao Bog-Čovjek — u Palestinskoj zemlji, među svojim pučanima — učenicima, na početku naše ere.

Pred njega dolaze vijekovi s pitanjima, križevima, odurnim psovka, sumnjama i prezirom; a on, uzdignut na prijestolje križa — sjedeći na »hasti« sramote, Kralj svemira, rješava sve poteškoće i odgoni svaku muku.

Taj se Krist miješa i u naše svagdanje živovanje. Nameće nam se, ne samo iz davnih knjiga i časne predaje. Ne! Bdi je po preceptu svoje ljubavi u Crkvi, u Euharistiji i u svakoj duši po milosti. Susreće se s ljudima, kadikad sjajan — kao Hermonski snijeg; kadikad krvav i — raspet.

Po našem životu želi se useliti u sve oko nas. »Siromašni Krist u siromašnima, bogati u bogatima...« Po našem životu, koji mora biti u životnoj vezi s njime, želi obnoviti svijet. To mu je vječna, neprekinuta i neopozvana misija.

Da je Pascalov Krist uz to više Krist bogate ljubavi — Presvetog Srca i neke nesentimentalne topline; da je to ne samo Isus Getsemanija, nego i Betlehema, i Nazareta, i Kane, i Betanije, i Emausa; da je to Krist ne samo raspet na križu među lupežima, već i položen u naručje Neoskrvnute Gospe³⁴ — onda bismo dobili autentična Isusa Svete Crkve.

³³ F. Mauriac, *Journal*, Paris, 1934., str. 210.

³⁴ Pascal kao hotimice prešućuje u »Mislima« Bezgriješnu Djevicu. Možda im upravo zbog toga manjka neokaljane, pune vedrine i plavetila evanđeoskog.

Ne — kao da Pascal to niječe. Nikako. Ali on svega toga ne ističe, koliko bi trebalo. Odviše je pritisnut užasnom sudbinom čovjeka, koji htjede postati Bogom, i sudbinom Boga, koji posta čovjekom, pa je premalo gloriije i svijetla, ljubavi i milosti, vedrine i nevine vatre — rasuo na svoje stranice o Isusu.

A danas, kao i u svako drugo doba povijesti, baš nam toga treba. Snage u patnjama, kojih nije premalo. Utjehe u bolima, koje nas lome. Blistava pouzdanja u predvečerje neslućenih strahota, koje se nadvijaju nad naše živote. Možda će i Pascal uputiti koga u najsigurnije sklonište i pribježište sviju nevoljnika — u Srce i Naručaj Krista Gospodina. Mislím, da je ipak to bila najdublja želja Pascalove duše.

M. Š. D. I.